

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Απο τη ζωή και το έργο του μεγάλου δασκάλου του Γένους

*Της Αικατερίνης Κουμαριανού
Ιστορικού, Καθηγήτριας
Πανεπιστημίου*

Όστις ιστορεί τον ίδιον βίον, χρεωστέι να σημειώση και τα κατορθώματα και τα αμαρτήματα της ζωής του, με τόσην ακρίβειαν, ώστε μήτε τα πρώτα να μεγαλύνη, μήτε τα δεύτερα να σμικρύνη, ή να σιωπά παντάπασι πράγμα δυσκολώτατον, δια την έμφυτον εις όλους μας φιλαυτιαν. Όστις αμφιβάλλει περί τούτου, ας κάμη την πείραν να χαράξη δύο μόνους στίχους της βιογραφίας του, και θέλει καταλάβειν την δυσκολία.

“ΒΙΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ”
ΠΑΡΙΣΙ, 1833

Η εξιστόρηση του βίου του Κοραή, θα μπορούσε ίσως να θεωρηθεί εύκολο εγχείρημα. Ευκολο και συνάμα απο τα δυσκολότερα, όταν αναλογιζόμαστε την πολυσύνθετη προσωπικότητα του, την πολυκύμαντη ζωή του που τη χαρακτηρίζουν πολλαπλές έγνοιες και απασχολήσεις, ενδιαφέροντα που εκδηλώνονται συνεχώς και επίμονα σε προσπάθειες και ενέργειες, που τείνουν όλα, σχεδόν από τις απαρχές του ενήλικου βίου του, στο βασικό στόχο του, τη χειραφέτηση του γένους. Εντού- τοις, το γεγονός ότι διαθέτου- με- εκτός απο πολυπληθείς εργασίες σχετικά με τον Κοραή και τον βίο του - δυό βασικά, καθοδηγητικά εργαλεία για να προσεγγίζουμε το θέμα, μας δίνει ίσως την εντύπωση για μιαν ασφαλέστερη και πλέον άνετη διαπραγμάτευση του. Το πρώτο έχει τη

σφραγίδα της αυθεντικής πηγής, αφού έχει συνταχθεί από τον ίδιο τον Κοραή. Ολιγοσέλιδο κείμενο λιτό στη διατύπωση αλλά ιδιαίτερος περιεκτικό, έχει γραφτεί το έτος 1829, μήνα Δεκέμβριο, λίγα χρόνια, συνεπώς πριν το θάνατο του, τον Απρίλιο του 1833.

Το δεύτερο με τον τίτλο Αδαμάντιος Κοραής, υπό Δ. Θερειανού, κυκλοφόρησε στην Τεργέστη, το 1889. Πρόκειται για τρίτο έργο, στο οποίο ο Κερκυραίος λόγιος και γιατρός, συντάκτης της εφημερίδας "Ημέρα" και αργότερα εκδότης της εφημερίδας "Κλειώ" (1861-1883) της Τεργέστης, έχει μελετήσει, εμβαθύνει, αναλύσει, με σπάνια επιστημοσύνη αλλά και άκρα ευαισθησία, το βίο, το έργο, την πολύπλευρη προσωπικότητα του Χίου σοφού. Έργο πραγματικά μνημειώδες, συνιστά πλούσια και ανεξάντλητη πηγή γνώσεων και πληροφοριών, σωστής εκτίμησης και αξιολόγησης για όσα επετέλεσε στο μακρό βίο του ο Κοραής.

"Της ζωής μου σύμβαντα"

Κείμενα σημαντικά και τα δυό, αφού μας επιτρέπουν να προσεγγίζουμε την προσωπικότητα του Κοραή, να προσδιορίζουμε με περισσότερη βεβαιότητα τα κίνητρα και τους στόχους του, τη γραμμή την οποία απο πολύ νωρίς είχε χαράξει, τις πίστεις και την ιδεολογία του.

"Ο πατήρ μου επώλει μεταξωτά εμπορευόμενος εις το λεγόμενον Βεζεστένιον της Σμύρνης, όπου ήσαν και άλλοι Χίοι... Επεθύμει να εκτείνη το εμπόριο του και διά θαλάσσης εις την Ολλανδία... Μετά πολλά εμπόδια εκ

μέρους της μητρός μου, απεφασίσθη να υπάγω εις Άμστελόδαμον. Η μήτηρ μου ελογίζετο το διά θαλάσσης ταξίδιον ολίγον διάφορον από τον θάνατο μου εγώ δε πάλιν απεστρεφόμενη τον εμπορικόν βίον, ως μέγα εμπόδιο να απολαύσω την ποθουμένη παιδείαν. Μ' όλον τούτο έκρινα το ταξίδιο ευτύχημα μέγα δια την ελπίδα, ότι η ασχολία του εμπορίου έμελλέ να μ' αφήνει και καιρόν ικανόν να θησαυρίζω όσσην ήτο δυνατό, αν όχι όσσην εδιψούσα σοφίαν.

Εμβήκα λοιπόν (1772) εις πλοίον δανικόν και μετά 26 ημερών θαλασσοπορίαν κατευωδώθην εις Λιβόρνον, και μετ' ολίγας ημέρας, εκείθεν εις το Άμστελόδαμον, συνωδευόμενος με πολλές επιστολάς συστατικάς. Μια μόνη απ' αυτάς μ' ωφέλησεν, η επιστολή του φίλου και διδασκάλου μου (τον Berhardt Keun) προς άλλον μινίστρον φίλον του ονομαζόμενον Αδριανόν Βύρτον, (Adrien Buurt), άνδρα μεταξύ των τότε ευρισκομένων εκει μινίστρων σοφώτατον, σεβασμιώτατον και σεβαστότατον".

Σ' αυτό το αυτοβιογραφικό κείμενο, γραμμένο πολύ κοντά στο τέλος μιας μακράς, πλούσιας πορείας, ο Κοραής παρουσιάζεται να έχει χαράξει τους σταθερούς άξονες που καθόρισαν τη συμπεριφορά του, από τα πρώτα νεανικά του χρόνια, στην περίοδο της ωρι-

μότητας και αργότερα στις δυσμάς του βίου του. Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος του να καταγράφει πράγματα και καταστάσεις σχετικά με το περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγάλωσε και ανατράφηκε. Η ευεργετική παρουσία των γονέων του, η συμπαράσταση του Βερνάρδου Κεύνου (Bernhart Keun), του Ολλανδού ιερωμένου της Σμύρνης, του οποίου η συμβουλή στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του και στην πνευματική του συγκρότηση στάθηκε αποφασιστική, αποτυπώνονται με ενάργεια αλλά και ιδιαίτερη ευαισθησία, χωρίς συναισθηματικές υπερβολές. Για πολλά χρόνια, όταν αργότερα ο Κοραΐς βρίσκεται στο Μονπελιέ και στο Παρίσι, σε δύσκολους χρόνους, ο Κεύνος πάντα φροντίζει γι' αυτόν, πράγμα που ο Κοραΐς δε φαίνεται να έχει λησμονήσει. Αναθυμάται σ' αυτή την προχωρημένη ηλικία τις οφειλές του. "Εις των δύο τούτων σεβάσμιων προσώπων (πρόκειται για τον Ολλανδό Adrien Buurt και τη σύζυγο του Isolina Carolina van Lynden, τους οποίους είχε γνωρίσει στο Άμστερνταμ με τη σύσταση του Κεύνου) και του προτέρου φίλου και δασκάλου μου σεβάσμιου Βερνάρδου, την αρετήν χρεωστώ, όχι την αρετή μου, αλλά την οπωσδήποτε χαλίνωσιν των παθών μου. Η νεότης μου εσαλεύετο απο τρικυμίας παθών

και άλλο δεν μ' έσωσεν από το ναυάγιον παρά η προς τους διδασκάλους μου αιδώς και η φιλοτιμία να αξιωθώ την αγάπης των".

"Εις το Άμστελντάμ διετρίψα εξ έτη, καταγινόμενος εις το εμπόριον και, καθόσον μ' εσυγχώρει η ασχολία του εμπορίου, εις την παιδείαν, ενοχλούμενος αδιαλείπτως απο σφοδρά όρεξιν να μην επιστρέψω πλέον εις την τυραννούμενην πατρίδα μου. Το παιδιόθεν τρεφόμενον εις την ψυχήν μου κατά των Τούρκων μίσος, εκατήντησεν, αφού εγεύθην ευνομούμενης πολιτείας ελευθερίαν, εις αποστροφήν μανιώδη. Τούρκος και θηρίον άγριον ήσαν εις τον λογισμόν μου λέξεις συνώνυμοι και τοιαύται είναι ακόμη".

Πράγματι αυτές οι πρώτες εμπειρίες των χρόνων που έζησε στο Άμστερνταμ (1772-1778), μέσα σε ένα κλίμα ευχάριστο και ενδιαφέρον από κάθε άποψη, συχνάζοντας σε περιβάλλοντα καλλιεργημένα, του έδωσαν τη δυνατότητα και την ευκαιρία να εκτιμήσει την υπεροχή της δυτικής παιδείας και αισθανθεί μεγαλύτερη αποστροφή για το δυνάστη, να σκέπτεται την πιθανότητα της μη επιστροφής στη σκλαβωμένη πατρίδα.

Γράμματα απο το Άμστερνταμ

Μάρτυρας καλός οΣταμάτης Πέτρου, ο

"παραγιάς" που είχε την "κακή" συνήθεια να ενημερώνει και να πληροφορεί τα μεγάλα αφεντικά του εμπορικού οίκου για κάθε κίνηση του νέου, αφεντικού του, που δεν εναρμονιζόταν, κατά την κρίση του, με το επάγγελμα και τις ασχολίες του εμπόρου, μας άφησε και αυτός την πολύτιμη μαρτυρία του, έτσι ώστε να παρακολουθούμε το νέο Κοραή με τις επιθυμίες, την όρεξη για ζωή, την ανάγκη να ικανοποιεί τις περιέργειες του μαζί με την απέραντη δίψα για μάθηση, τις αλλαγές που βήματα σύντελούνται στη συμπεριφορά του. Βλέπουμε μέσα από τα γράμματα του Σταμάτη Πέτρου το νέο άνδρα χωρίς να παρεκκλίνει από τις βασικές του επιδιώξεις που είναι οι σπουδές, όπως ο ίδιος τις αντιλαμβάνεται σε ευρύχωρα, γενικότερα πλαίσια, "... Έχει τέσσερις δασκάλους" γράφει τον Οκτώβριο ήδη του 1772 ο Σταμάτης Πέτρου, "ο πρώτος τονέ μαθαίνει ολλανδέζικα, ο δεύτερος εβραϊκά και σπανιόλικά, ο τρίτος γεωμετρία, ο τέταρτος κιθάρα, ένα εγγλέζικο παιχνίδι, και στον ίδιο καιρόν τονέ μαθαίνει και φραντζέζικα τραγούδια με τη μουσική. Μάλιστα έχει ένα μάστορη πολύ τεχνικόν", επιδίδεται σε διασκεδάσεις, υιοθετεί καινούργιους τρόπους διαβίωσης στην καθημερινή του ζωή "... η αυθεντία του έχει τεσσάρων λογίων κρασί (...) πότε στην όπερα

πάει, πότε στις αγαπητικής του... , απορρίπτει την πατροπαράδοτη συμυρνεϊκή ενδυμασία και την αντικαθιστά με ρούχα ευρωπαϊκά "... μήτε έχει ελπίδα να διορθωθεί. Μάλιστα τώρα όπου έβαλεν τα φράγκικα ρούχα (...)

Επροχθές βράδυ είδα και του έφεραν ρούχα με χρυσά σειρήτια και χρυσό καπέλλο και τάβαλεν την νύκτα και ηύγεν έξω (...) Ηγόρασεν και σπαθί..."

Η Γαλλική Επανάσταση 1789

Και μετά στο Παρίσι όπου φθάνει τον Σεπτέμβριο του 1788, λίγους μήνες πριν να ξεσπάσει η Γαλλική Επανάσταση, τον Ιούλιο του 1789. Παρακινούμενος από Γάλλους επιστήμονες, μάλιστα τον Villoson, το γνωστό ελληνιστή, συστημένος από τους καθηγητές του του Μονπελιέ, βρίσκεται "... εις την επιφανεστάτην πόλιν των Παρισίων, εις την κατοικίαν πασών των τεχνών και επιστημών, εις τας νέας Αθήνας". Το Παρίσι θα γίνει έκτοτε η πόλη του.

Εδώ θα γνωρίσει την επαναστατική ορμή του παρισινού λαού. Θα βγει ο ίδιος στους δρόμους, θα παρακολουθεί από κοντά όσα διαδραματίζονται στην επαναστατημένη πόλη, θα συγκινηθεί, θα γίνει συμμετοχος του επαναστατικού πνεύματος, θα τα περιγράψει για χάρη του φίλου του Δημήτριου Λώτου,

του Πρωτοψάλτη της Σμύρνης, σε πολυσέλιδες επιστολές, με πρόθεση να ενημερώνει, να πληροφορεί τους συμπατριώτες του για όσα συνταρακτικά πράγματα συμβαίνουν την εποχή αυτή στη Γαλλία, τα οποία, φυσικά επηρεάζουν τις τύχες των λαών της Ευρώπης: "... τας μακράς επιστολάς προς την λογιότητα σου τας στοχάζομαι ως επιστολάς ανηκούσας εις όλους", γράφει στο φίλο του Δημήτριο, εκδηλώνοντας και την πρόθεση του να ενημερώνονται ευρύτερα περιβάλλοντα μέσα από τις επιστολές του για τις πολιτικές εξελίξεις, όπως διαμορφώνονται μέρα με τη μέρα στο επαναστατημένο Παρίσι, στην επαναστατημένη Γαλλία. Μέσα από αυτές διαγράφεται η δημοκρατική του ιδεολογία, ο πολιτικός του στοχασμός, εμπλουτισμένος πλέον όχι μόνο από τη μελέτη των Ελλήνων κλασικών και συγχρόνων Ευρωπαίων στοχαστών, αλλά και από την επαναστατική πράξη.

Γενικότερα, οι επιστολές του Κοραή, καθώς και αυτές των συνομιλητών του επιστολογράφων, έχουν γραφεί σε μια περίοδο που ξεπερνά την πεντηκονταετία (1774-1833). Αστείρευτη πηγή γνώσεων και πληροφοριών, ανεξάντλητο πεδίο αναφορών, ανοίγουν δυνατότητες στον αναγνώστη και ανιχνεύει θέματα που συνδέονται με την προσωπική του ζωή, τις ασχολίες και

τις σκέψεις του, να καταγράφει τα ενδιαφέροντα του, αλλά και ιδίως να αποκρυπτογραφεί τρόπους και μεθόδους ενεργειών, αποφάσεις όσες σχετίζονται με ζητήματα παιδείας και θέματα εθνικά, σ' αυτή τη μακρά διάρκεια, μέσα στην οποία ο ίδιος αναπτύσσει έντονη δράση με στόχο τη χειραφέτηση του γένους και απώτερη επιδίωξη την απελευθέρωση.

Ο Κοραής απέθανε στο Παρίσι, όπως σημειώθηκε, τον Απρίλιο του 1833, σε προχωρημένη ηλικία. Είχε την καλή τύχη, χάρη στη μακροβιότητα του, να δει την Ελλάδα ελεύθερη. Όμως, η Χιός, η ιδιαίτερη πατρίδα του, σύμφωνα με τον ίδιο, είχε καταστραφεί ολοκληρωτικά το 1822 και δεν είχε συμπεριληφθεί στα ελευθερωμένα ελληνικά εδάφη, πράγμα που είχε σκιάσει τα τελευταία του χρόνια.

Στο Παρίσι, όπου ετάφη στο νεκροταφείο του Μονπαρνάς, ο σημερινός επισκέπτης μπορεί να δει την επιτάφια στήλη του Αδαμάντιου Κοραή, στην οποία έχει χαραχθεί, μαρτυρία της αγάπης που έτρεφε για την ελληνική του πατρίδα και για την χώρα όπου έζησε τα περισσότερα χρόνια του βίου του, γραμμένο στις δύο γλώσσες, το κείμενο: "Αδαμάντιος Κοραής Χιός υπό ξένην μεν ίσα δε τη φυσάση μ' Ελλάδαδι πεφιλημένην γην των Παρισίων κείμαι".